

“Unibertsitatearen zeregina legegintza euskaldunean: zuzenbide penaletik egindako hausnarketa” [La función de la Universidad en la producción legislativa en euskera: una reflexión desde el derecho penal], en Eleaniztasuna eta teknika legegilea. Plurilingüismo y técnica legislativa, ed. Eusko Legebiltzarra-Parlamento Vasco, Vitoria-Gasteiz 2001 , 237-246; y en Eleria (Euskalherriko legelarien aldizkairia), 2001, 8 zkia., 93-98.

MAHAI-INGURUA: ELEBITASUNA, TEKNIKA LEGEGILEA ETA ERAKUNDE AKADEMIKOAK.

Txostengilea: Jon-Mirena LANDA GOROSTIZA
Zuzenbide Penaleko Irakasle Titularra –behin-behinekoa-
Zuzenbide Fakultatea, Euskal Herriko Unibertsitatea

Titulua: “Unibertsitatearen zeregina legegintza euskaldunean: zuzenbide penaletik egindako hausnarketa”¹

1. SARRERA.

- 1.1. Mahai-inguru honen gaia (“Elebitasuna, teknika legegilea eta erakunde akademikoak”) hain zabala izanik eta, ohikoa den bezala, txostengilearen denbora oso mugatua izateagatik, puntu zehatz batzuei buruzko hausnarketak baino ez nituzke plazaratu nahi, inolaz ere konklusio sendo gisa ulertu ezin direnak, baizik eta eztabaidarako proposamenak bezala aldi berean, nire iritzi apalean, **egungo egoeraren diagnostiko** egokia egiteko baliogarriak izan daitezkeelakoan. Izan ere, jarduera juridikoa euskalduntzeko orduan, diagnostiko zehatzetik bakarrik eman beharreko hurrengo urratsak eta, hala denean, zuzendu beharreko okerrak argitzen baitira.
- 1.2. Hortaz, Unibertsitate publikotik, Euskal Herriko Unibertsitatetik alegia, natorrenez, hango ikuspuntua izango da nagusiki jorratuko dudana, ardura jakin batetik abiatuta: **zein da Unibertsitate Publikoari dagokion erantzukizuna jarduera juridikoa oro har eta –horren barruan- legegintza euskaraz ahalbideratzeko ahaleginean?** Filologiatik –bereziki Eukaltzaindiatik-, Herri-erakundeetatik, erakunde politikoetatik edo operadore juridiko ezberdinetatik egin daitekeen ekarpena, ezinbestekoa zalantzarik gabe, begiestekotan, beti jarduera unibertsitarioaren behialaz zortzi urtetan zehar neureganatutako esperientzian oinarrituta egingo dut. Geroago, mahai-inguruaren izaerari dagokionez, gainontzeko partehartzaileekin elkarriketari ekiteko unean, beta izango da bakoitzaren eskarmentutik kritikak eta ñabardurak gaineratzeko.
- 1.3. Unibertsitatetik bada ere, **Zuzenbide penaleko** irakaslea naizenez gero, arlo horretako **berezilari gisa** arituko naiz, beraz ez litzateke zehatza izango, zirriborratuko dudana, besterik gabe, beste zuzenbide arlotara eramatea, hala nola, zuzenbide administratibora edo zuzenbide zibilera zein foru-zuzenbidera, kontutan hartu barik alegia, arloz arlo euskalduntze prozesuan

---

¹ .- Lan hau 2000ko azaroaren 14 eta 15ean Deustuko Unibertsitateko Euskal Gaien Institutuak antolatutako *Eleaniztasunari eta teknika legegileari buruzko sinposioaren* ondorioa da, hain zuzen ere *Elebitasuna, Teknika legegilea eta Erakunde Akademikoak* izeneko mahai-inguruan aurkeztutako txostena baita. Sinposio horren lanak Eusko Legebiltzarrak argitaratzeko asmoa du liburu monografiko batean bilduta.

egindako ahaleginak ez direla inondik inora proportzio berekoak izan eta arloko koordinatuek, bereziki lege propioak eduki edo sortzeko ahalmena izateak ala ez izateak, edota arlo bakoitzarekin lotuta dagoen interpretatzeko tradizioaren ezaugarriek egoera errotik alda dezaketela.

Horregatik, lehenik eta behin, Zuzenbide penaleko zenbait berezitasun azpimarratu nahiko nituzke, jarduera juridiko-penala euskalduntzeko trabak ulertzen lagunduko digutenak. Bigarrenik, traba objektibo horien islada gisa, Zigor Kodearen itzulpenean somatutako zailtasunetariko batzuk aztergai izango dira, batetik maila abstraktuan esandakoa adibideen bitartez argitzeko asmoz eta, bestetik, gero izango dugun eztabaida pizteko helburuarekin.

2. JARDUERA JURIDIKO-PENALA EUSKALDUNTZEKO ZAILTASUNETARIKO BATZUK (ARLOKO KOORDENATUAK).

- 2.1. Zuzenbide penalak duen **tradizio interpretatiboa** arloaren beraren objektuak baldintzatu du. *Ius puniendi* delakoaren bitartekoa zigorra izan da, heriotz-zigorretik pena askatasun-gabetzaileetara, horrek gizabanakoaren oinarritzko eskubideen kontrako eraso larria (dela bizitzaren aurka, dela askatasunaren aurka) osatzen duela. Zuzenbide penalaren esku-hartzeak duen astuntasuna kontutan harturik, hots, funtsezko eskubideak murriztearen bitartez gauzatzen den neurrian, **pensamendu filosofikoarekin** zerikusi zuzenekoa izan du, dogmatika juridiko-penalaren jatorri modernoak, XIX. mendean, argi asko erakusten duen neurrian.

Ilustrazioko filosofiaren testuinguruan, atzeragora ez jotzeagatik, gizabanakoa Estatutik (*Leviathan*) babesteko ardurari lehentasuna ematearen ondorioz, indarkeriaren monopolioaz abusatuz Estatuak egin zezakeen gehiegikeria kontrol juridiko eragingarriean jarri nahi izan zen. Horra hor **legezkotasun printzipioaren zentzu modernoa, alegia, berme-funtzioa** betetzekoa, legeak hiritar orori segurtasuna eta babesa emango zizkiolakoan.

Dogmatika juridiko-penalak berea egin zuen hasieratik aipatu ardura, Kodegintzari esker gorpuzten ari zen lege penalen interpretazioarentzat egitura kontzeptuala sortzeko bidean.

Hain justu ere XIX eta XX mendetako penalista germaniarren ekarpena ukaezina da sistema interpretatiboa sortu izana, zuzenbide positiboan oinarrituta egon arren, unibertsaltasunera jotzen zuena. Unibertsaltasun-uziak ahalbideratuko zuen, Europa kontinental ia osora baita Latinoameriketara ere "gramatika" interpretatibo hura zabaltzea. Hala gertatu zen, zalantzarik gabe, Estatu espainiarrean, Mezger penalistaren lana ezagutu eta itzuli zenez geroztik (1935)², jaio berria zen dogmatika espainiarra inportazio-lan bilakatu zela. Harrez geroztik eta gaur arte Alemaniako egitura kontzeptualekiko murrizketak tinko eta sendo dirau, esaterako, delituaren teoria orokorrak, horren frogara gisa, bai Alemanian bai Estatu espainiarrean ezaugarri zein eztabaida berdintsuak aurkezten dituela.

Are zehatzago: Espainiako Zigor Kodearen lehenengo liburua, Zuzenbide penaleko Zati Orokorraz arduratzen dena, ulertu nahi izanez gero, jatorri eta egitura filosofiko trinkoa duen dogmatikara ("gramatika unibertsala") jo beharra dago, alemanek gehien bat azken berrehun urtetan landutakora alegia. Bai Jurisprudenzia bai gainontzeko operadore juridikoen eta legearen arteko zubi-lana egiten du zientzia penalak. Legearen esparru literala gaingitzen eta, aldi

---

².- MEZGER, *Tratado de Derecho Penal*, itzultzailea eta ohargilea RODRIGUEZ MUÑOZ, Madril, 1935.

berean, osatzen duen “hizkuntza berezitu” horren faltan, hortaz, jarduera juridiko-penalak mota guztietako gehiegikerien atzaparretan berme-funtzioa galduko luke.

Batek baino gehiagok agian honez gero pertsatuko du esandakoa neurri batean edo bestean beste zuzenbide arloetan jazotzen dela: baina puntu honetara ailegatu nahi nuen, izan ere, Zuzenbide penalean hiritarren askatasuna (“gartzela”) jokuan dago-eta, hizkuntza juridiko are terminologikoagoa da, zehaztasun faltarik txikiak ere giza-eskubideen defentsan galera konponezina, berme-maila jaitsiera ikaragarria –beldurgarria- ekarriko lukeelarik. Beste hitzetan, kontinenteko Europan Zuzenbide penalearen zientziak kategorizazio kontzeptual eta horri dagokion terminologiaren bitartez interpretazio ahalik eta zehatzen bermatu nahi izan du, eremu penalean hain ohikoa den bidegabekeria sahisteko asmoz, hots, berdintasun printzipioa eta hiritar ororen giza-eskubideak gauza daitezten.

Horregatik, **nire lehenengo tesia** da, Zuzenbide penalean, inon baino gehiago, terminologiak bermatzen duela jarduera juridikoaren funtzionamendu egokia eta, hori dela eta, inon baino terminologia gehiago dagoela. Horren muturreko islada, Zati Orokorrean –Zigor Kodearen lehenengo liburu zein atariko titulu (1-137 artikulua)- topatzea badago.

- 2.2. Terminologia ezezik, badago beste alderdia ere, zigor legeen testuetan –zein horren itzulpenean- bereziki kontuan hartzekoa: eremu penalean nagusitzen dela gero eta indar haundiagoz **interpretazio teleologikoa** alegia.

Zuzenbide osoko fenomeno honen nondik norakoaren berri emateak luze joko lukeenez, interpretazio mota honek gure ondoreetarako ekar dezakeen traba azaltzeari ekiten baino ez naiz ahaleginduko, funtsean legeen ulermenean hitzez hitzeko idazketak garrantzia galtzean datzana, legeen bitartez lortu nahi diren helburuen mesederako.

Interpretazio literala, historikoa edota sistematikoa erabiltzen badira ere, zigor legeek pertsegitu beharko luketeen helburuek bultzatzen dute hitzez hitzeko esanahi posibleen artean bat aukeratzera, askotan legearen zentzua “kanpotik” –teleologikoki- “zuzentzen” dela. Gure kasuan, Mendebaldeko Europako kultur-esparruan, oraindik onartzen den Estatu sozial, demokratiko eta zuzenbidezkoak ezartzen ditu abiapuntu eta helmuga baloratiboak: hau da, mota horretako Estatu batean bermatu behar diren zenbait printzipio (gizatartasun printzipioa, erruduntasun printzipioa, proportziozkotasun printzipioa, birgizarteratze printzipioa, ondasun juridikoen babes eskusiboaren printzipioa, legezkotasun printzipioa, etab.) testu literalaren gainetik mugak eta ñabardurak gaineratzen dituzte, era berezi batean legezko xedapenen muga literala erlatibizatzen dutenak.

Are zehatzago: legearen esanahi literalaz gain, arauaren oinarrian dauden gatazkak konpontzeko irizpide baloratiboek aldarazten dute xedapenak itxuraz duen esanahia. Horregatik legeen erabilera zehatza eta eragingarriari begira, arauaren jasotzailea den gizarte-errealitatea kontutan eduki behar da, bereziki zientzia penalak zein operadore juridikoek –batez ere jurisprudentziak- errealitate hura ulertzeko duten modutik.

Nire **bigarren tesia** da, beraz, lan interpretatiboa arlo penalean zailtzen dela interpretatzeko modu teleologikoa nagusitzearen ondorioz. Hots, legeak pertsegitu behar dituen helburuetatik legearen interpretazioa gehiago ondorioztatzen da, hitzez hitzeko zentzu literaletik baino.

Horregatik aipatu helburuen atzetik dagoen errealitateak eta hori ulertzeko moduak baldintzaten dute legearen ulermena. Itzulpena orduan beti landu beharko da filologian oinarrituta, noski, baina, aldi berean eta ezinbestean, legeak abiapuntu gisa duen eztabaida interpretatiboa ere ezagutu beharko da, itzultako testuan aukera interpretatibo batzuk bai jasotzea baina, ordea, jatorrizko testuan zeuden beste batzuei atea ixtea gerta ez dadin.

Beste hitzetan, zuzenbide penalean interpretazio teleologikoak duen pisuagatik, itzulpenaren bitartez zehaztasuna galtzeko arriskua are haundiagoa da, legearen testuak oinarri ditzakeen aukera interpretatibo guztiak ez islatzearen bitartez hain justu ere. Itzultzaileak, orduan, sinpletasunaren bila, itzulpen zehatzari baino "interpretatzeari" ekin diezaioke konturatu barik.

- 2.3. Estatu espainiarreko egungo legeriari jarraiki Zuzenbide penala funtsean lege organikoen bitartez baino gauzatu ezin den neurrian –eta ondore horretarako Iparraldeko egoera parekoa izanik- Euskal Herrian indarrean dauden zigor-legeak Madril eta Parisetik zuzenean datozkigu. Ez Eusko Jaurlaritzatik, ez Nafarroako Gobernutik ezta Iparraldeko inongo erakunde propioetatik ere ez da posible inolako parte-hartze zuzenkorik lege penala sortzerakoan.

Honi gehitu behar zaio, jurisprudenzia ere zentralizatua izan eta badela, legearen azpian egon den eta dagoen errealitatea zein hura ulertzeko edota baloratzeko modua baita adierazteko hizkuntzak ere Espainiako zein Frantziako Estatukoak izan eta badirela.

Honek guztiak, euskara erabiltzen duen itzulpengintzatik begiratuta, areagotzen du erdal hizkuntza zein errealitateekiko menpekotasuna.

Nire **hirugarren tesia da**, hortaz, ilustraziotik aurrera sortu diren lege penalak zein horiekin lotutako irizpide jurisprudenzial zein baloratiboak (kultura jurikikoa, alegia) itzultzerakoan nekez topatu ahal izango dela lagungarri izan dakigukeen **tradizio euskaldunik**.

- 2.4. **Konklusioa-laburpena.** Zuzenbide penalarekin zerikusi duen edozein jarduera juridikoa euskalduntzerakoan ezin da ahaztu arlo honek azken berrehun urteotan izan duen helburua: hiritarrentzako bermea izatea, alegia, Estatutik etor litekeen gehiegikeria sahisteko. Zeregin horretan dogmatika penalak (edo zigor-zientziak) kontzeptualizazio zein horri dagokion terminologiaren bitartez lege-interpretazio oso hertsia landu du, Mendebaldeko Europa kontinentalaren tradizio germaniarraren ereduaren arabera. Operadore juridikoen –bereziki Jurisprudenziaren- lan interpretatiboa edo legeen eraketa ezin da ulertu, hortaz, aipatu dogmatikak sortu eta prestatu dituen kategorien logikatik kanpo.

Interpretazio teleologikoa irabazten ari den garrantziari esker, dogmatikaren lana gero eta gehiago ari da zuzenbide penalean islatzen, zigor-zientziatik bultzatzen diren printzipio eta baloreek –Estatu sozial, demokratiko eta zuzenbidezkoari dagozkionak- legearen zentzua "erabaki" "murriztu" edo "birmoldatzen" dutelako, literaltasunak iraganean izandako lehentasuna erlatibizatuz.

Testu juridiko-penalak euskararatzekoan jatorri germaniarra duen berrehun urteko tradizio dogmatikoari ezezik, hura onartu eta birmoldatu zuten Estatu espainiar eta frantziarren berezitasunei ere aurre egin beharko die.

Baina esandakoa argitzeko asmoz, azter ditzagun Zigor-kodearen itzulpen-lanean topatutako zailtasunetariko batzuk.

3. ZIGOR KODEAREN ITZULPENA: ZAILTASUNETARIKO BATZUK.

Inolaz ere zailtasunen aurkezpen sistematikoari ekin ezin diodanez, **erailketarekin** zerikusia duten zenbait alderdi aztertuko ditut, “**con alevosía**” eta “**por precio**” (ZK, 139-1 eta 2) esapideak hain zuzen ere.

3.1. Nola itzuli “**alevosía**”? maltzurkeria, azpikeria, saldukeria, alebosia...?

Gazteleraz duen esanahia kontutan hartuko bagenu, “traición” hitzarekin parekatu ahal izango genuke eta hori da hain zuzen ere eremu juridiko-penalean jatorriz zuen zentzua: hiltzea larriagoa zen, traizioz hiltzen zen neurrian, are arbuigarriagoa omen zena, “ohorearen kontrako jarduera” zelako. Beraz bazuen halako **kutsu subjektiboa**, delitugilearen asmo gaiztoan zigorraren larritasuna bidezkotu nahi zelarik.

Baina denboraren poderioz, hasiera batean zuen zentzu subjektiboa “**objektibizatuz**” joan da: hau da, alebosiaz dihardu, hiltzeko bide jakin batzuk erabiltzen dituen, delitua zuzenean edo beren beregi ziurtatzera zuzentzen direnak, ofendituarengandik etor litekeen defentsa indargabetzeko. Ez dauka hainbeste garrantzirik, delitugileak zein asmoz diharduen baizik eta ea kontzientzia ote duen erabiltzen dituen bideetaz eta bide horiek duten arriskutsutasun objektiboaz. Beste hitzetan: alebosiaz hiltzen denean, ez da gehiago zigortzen delitugilea are “txarragoa” dela baieztatu delako, baizik eta erabili dituen bideak, pozoia hala nola, bereziki eragingarriak –arriskutsuak- izan ohi direlako hiltzeko orduan. Hil nahi izanez gero, baieztatuta dago, bide jakin batzuk erabiltzeak –eta ez besteak- biktimaren heriotza gertatzeko aukera askoz gehiago dakartzala.

Ez nuke sakonkerietan sartu nahi, baina azaldutakoa nahikoa dugu, hitz honen atzean egon daitekeen arazo interpretatiboa ikus dezagun, azken buruan gartzela zigorra bost urtetan haunditzea ekar dezakeena. Hau da, alebosia zentzu subjektibo zein objektiboan uler daiteke eta bietan interpretatzen da gaur egungo jurisprudentzia zein, oro har, esparru juridikoan. Horren ondorioz, hitza euskaratzerakoan kontuan eduki beharko genuke legezko testuaren itzulpenak zein neurritan bi interpretaziook ahalbideratzen dituen eta aldi berean zehaztasun-maila nahikoa lortzen duen. Izulpena “maltzurkeria” edo “azpikeria” balitz, ez ote luke izango itzulpenak kutsu subjektiboegia, gaztelarazko bertsioan ia ehun urteren buruan indargabetu dena? Beste alde batetik, nola ezberdindu orduan alderdi subjektiboa zehazteko Zigor Kodean erabilitako beste esapideetatik, adibidez, “maliciosamente” delakotik?

3.2. Nola itzuli “**por precio**”?

Arestian aztertu dugun arazo antzekoa gertatzen da kasu honetan. Prezioaren truke hilez gero, erailketagatik erantzun behar da (139-2 ZK), giza hilketari dagokion zigorra (hamar eta hamabost urte bitarteko gartzela-zigorra) baino larriagoa dakarrena (hamabost eta hogeitau bitartekoa). Gaztelarazko bertsioan “por” (precio) hitzez hitz jasotzen da, doktrina zein jurisprudentiaren gehiengo oso zabalaren esanetan interpretazio subjektiboaren alde ulertu behar dena: hots, prezioaren inguruabarrak bakarrik ekarriko du erailketaren kualifikazioa

delitugileak dirua dela-eta hil duenean. Nolabait subjektuaren motibazio-prozesua kontuan edukitzen da, horren zitalak diren zioengatik hiltzen denean, hiltzeko jarduerak zigor gehiago merezi duelakoan.

Aipatu interpretazioa ez da, ordea, baketsua: batzuek, aitzitik, defendatzen dute prezioa tartean egonik hilez gero, datu objektiboa baino ez dela kontutan hartu beharrik, kualifikazioa estimatzeko. Baina hipotesi honen aldekoek aitortzen dute, haien proposamenaren kontra hitzez hitzezko idazketak jotzen duela, “por” delakoak kutsu subjektibo argia omen duelako.

Berriro ere galdera izango litzateke ea “por” hori islatu behar den erailketari dagokion artikulua euskaratzerakoan eta, hala balitz, nola. Kasu honetan, argudio filologikoak alde batera utzirik, argi asko ikustekoa da, artikulua honen inguruan bizirik dirauen eztabaida juridikoa euskaraz ere behar bezala ulertu ahal izateko, euskarazko bertsioa ahalegindu beharko dela alderdi subjektiboari lehentasuna ematen, gaztelarazko testuak duen “por” antzekoren bat bilatzen.

4. AZKENEKO HAUSNARKETA.

- 4.1. Esandakoak balio beharko luke euskara juridiko-penala sortzerakoan dauden arazoez jabetzeko eta aldi berean egoeraren diagnostikoa egiten laguntzeko. Beste lurralde eta esparru geografikoetan hainbeste urte –mendeak- beharrezkoak izan badira kultura juridikoa sortzeko, guk ezin dugu galdutako denbora urte gutxi batzuetako ahaleginarekin konpentsatu. Beraz helburua baldin bada etorkizunean eremu juridiko-penala bere osotasunean eta autonomiaz euskaratuta eduki eta erabiltzea, lehenik eta behin, nire iritsi apalean, **oraindik erronkarik premiazoena kontzeptualizazioa jasotzea eta dagokion terminologia sortzea da**. Beste hitzetan: legezko testuak ezezik, atzean dagoen diskurtso juridikoa ere adierazteko gauza izan behar gara eta horrek eskatzen du aipatu dudan kontzeptualizazio dogmatikoa euskaraz adierazteko terminologia sortzea. Izan ere, zuzenbidean oro har –eta zuzenbide penalean bereziki- hitzek zehaztasuna eta segurtasun juridikoa bermatzen baitute.
- 4.2. Terminologiak bete beharko lukeen funtzioa, ordea, bakarrik gauzatu ahal izango da, hitz eta diskurtso teknikoaren inguruan **adostasun zabala** lortzen den neurrian. Ikuspuntu honetatik arlo penalean egoera itxaropentsua dugu, beste zuzenbide-arloen aldean, euskaratze-lana oso urria izanik, oraindik ez direlako sortu erabiltzaile-talde ezberdinak, terminologia ezberdinak erabiltzen dituztenak. Hortaz gehiena egiteko badago ere, hasiera batetik adostasunaren bila lan egin daiteke eta lan egin behar da alde guztietako **elkarlanean**.
- 4.3. Euskal Herriko Unibertsitate publikoan, duela zortzi urte zuzenbide penala Zuzenbide Fakultateko ikasturte arruntean euskaraz irakasten hasi zenez geroztik, aurretik genituen zailtasunak ikusirik, lanari ekin genion indarrez baina epe luzera begira. Baina duela hiru urte Zigor Kodea euskaratzeko asmoaren berri izan genuenean, Deustuko Unibertsitateko Euskal Gaien Institutura eta, horren bitartez, IVAP-HAEEra ere, jo genuen, hain zuzen ere adostasuna ardatz izango zuen lana proposatzera. Handik sortu zen gure herrian, zoritxarrez, hain gutxitan gertatzen den hiru urteko elkarlan oparoa hiru erakundeen artean.

Laster argitaratuko den Zigor Kodeak ez du, ordea, meritu bakarra, alegia, elkarlanaren fruitua izatearena. Zuzenbide penalarentzat Zigor Kodeak duen garrantzia jakina da, zeren eta horretara biltzen baita, eremu honetako arauketa gehiena. Beste arlotan lege asko badaude ere, zuzenbide penalean, lege berezi gutxi batzuen salbuespena alde batera utzita, kodea da benetako bizkahezurra. Horregatik hura itzultzea ez zen lan erraza, baina itzultzeak zuen abantaila bazen esparruko terminologia bere osotasunean eta sistematikoki finkatzeari begira, lehenengo urrats sendoa emateko aukera genuela.

Nire ustez, terminologia sortu eta finkatzea baldin bada zuzenbide penalak euskalduntze-bidean eman beharreko lehenengo urratsa, **Zigor Kodea itzultzea, adostasun zabalean oinarriturik, bazen egin ahal zen lanik zentzuzkoena**. Horregatik, mahai-inguru honetan dauden eta Zigor Kodea euskaratzerakoan lankide izan diren Andres Urrutia, Gotzon Lobera eta Jon Agirre jaunei nire eskerrik beroenak eman nahiko nizkieke: Mila esker.

*****